

ODGOVORNOST, POMNENJE, SKLEPANJE – POMOČNIKI, VARUHI, GRADNIKI ALI OSEBNOSTNA IN MISELNA KONDICIJA MLADIH¹

MARTA ZABRET

Šolski center Rudolfa Maistra, Kamnik

V tem prispevku želim prikazati nekatere globalne pojave, ki krojijo tako učiteljevo poučevanje kot učenčevo učenje. Poučevanje in učenje katerega koli predmeta je namreč del širšega dogajanja, ki ga sicer preučuje in analizira družboslovje, mi eksaktni operativci pa se običajno držimo varnih meja svoje stroke. Moj današnji poskus, poseči na obrobje učiteljskega dometa, je porodila iskrena želja po iskanju somišljenikov, ki imajo znanje in moč za premik pomembne kretnice v naravi našega šolstva.

Kot dolgoletna učiteljica matematike in razredničarka na srednji šoli ter kot mati treh otrok, od katerih sta dva že zaključila srednjo šolo, lahko na podlagi svojih izkušenj in opazanj zatrdim, da je povprečni slovenski devetnajstletnik osebno in umsko krhek. Obilje kurikulumov, projektov in drugih javnih vzgojno izobraževalnih dobrin, ki jih je ta mladi človek užil od vrtca do mature, očitno ne deluje v prid osnovni vsakodnevni zdržljivosti, ki jo vse od zore človeštva krepijo predvsem sprejemanje odgovornosti, pomnjenje in sklepanje.

Pred leti sem ugotavljala, da je permissivnost vgrajena v vse pore vzgoje in izobraževanja, od priročnikov za novepečene starše do pravilnika o šolskem redu v srednji šoli, in domnevala, da gre morda za ekonomsko računico – da postanejo permissivno vzgojeni ljudje, ki jim je prioriteta lastno ugodje, vsaj dobri potrošniki. Dandanes se razkraja tudi ta argument: iz sistema, ki mlade ljudi varuje pred vsakršnim naporom ter sprejemanjem odgovornosti za njegove odločitve in dejanja, lahko izide le prazen in apatičen siromak z odporom do življenja. Do tridesetega leta ga morda še varuje Potemkinovo

¹Ponatis s soglasjem avtorice in SAZU

domače gnezdo, slej ko prej pa se sooči s povsem vsakodnevnimi napori, stiskami, odločitvami in izzivi ter ... podleže.

Našim dijakom sistem in napačno razumevanje prijaznosti omogočata „neskončno življenje“, torej še eno in še eno in še eno in še eno, če ne uspe pri zadnjem, pa dobi še eno za povrh. In tako dalje brez konca, kot pri računalniški igrici, ki jo po pritisku tipke za izhod – prejemu novodobnega popolnega odpustka – lahko poženeš vsakokrat znova. Ne čudimo se torej, da je sprejemanje odgovornosti za mnoge mlade povsem iracionalno početje.

Pomnjenje in sklepanje – le kdo ju še potrebuje?

Pred dnevi je že četrtrič letos poskusil pridobiti pozitivno oceno iz matematike dijak, ki mu je omenjeni „sistem neskončno življenje“ omogočil prehod v zadnji letnik srednje šole, ne da bi imel končanega prejšnjega. Ko se je izkazalo, da je že prostornina kocke zanj prehud zalogaj, sem mu želela pomagati. Med nama je teknel naslednji dialog: „Deniva, da ima vodni rezervoar obliko kocke s stranico dolžine dveh metrov. Koliko drži?“ „Pojma nimam.“ „Malo pa že lahko pomisliš – dva metra počez, dva po dolgem, dva v višino. No?“ „Kaj pa vem. Površino zračunaš.“ „Oh ... Takole ne bo šlo. Ne govori v prazno, pomisli vendar.“ „Mah, ne bom. Pa saj nima smisla. Jaz bom šel na jezike.“ „Hja, na jezike ... Upam, da boš prevajal poezijo in ne kakih tehničnih navodil.“ „Kakšno poezijo neki. Jaz se bom ukvarjal z nepremičninami!“

Ob zadnjih rezultatih TIMSS smo kar pokali od ponosa, ker smo se uvrstili više kot prejšnjič. Malo manj glasno pa je bilo povedano, da so naši petnajstletniki bosi pri uporabnih nalogah, zdaj modno imenovanih „matematično modeliranje“. Dragi univerzitetni profesorji, preizkusite svoje študente s priredbo kake naloge iz avstro-ogrskih računic Franca Močnika, npr.: Sveže skladiščeno seno izgubi v petih mesecih 11,5 % svoje mase. Za vsakih 300 kg svežega sena kmet (denimo moj sosed Jože, ki mi je pomagal posodobiti nalogo) dobi po 25 EUR; za vsakih 100 kg pet mesecev sušenega sena pa bo dobil po 10 EUR. Naj kmet seno proda sveže ali s prodajo počaka pet mesecev? Vseh mojih šestdeset dijakov, skoraj samih odličnjakov iz osnovne šole, je po dveh dneh obupalo.

Pomnjenje in sklepanje sta v splošni nemilosti že vsaj četrto stoletja (to vem, ker ves ta čas poučujem). Pomnjenju se kar na počez pripisuje nalepka „nepotrebna faktografija, saj se s pritiskom tipke kadar koli doseže kateri koli podatek“, sklepanju pa „nepotreben napor, saj vse lahko naredi računalnik“.

Na soočenje zaradi težav pri matematiki sem povabila skoraj meter devetdeset visokega in približno cent težkega dijaka, ki sem ga videla večkrat iti mimo šole kot vanjo, ter njegovo mater. Gospa je med našim sestankom izvedla nekaj nujnih telefonskih razgovorov, v odmorih med njimi pa izrazila razočaranje, ker „ta otrok ob vsem trudu ne doseže dvojke“, in zabelila, da je „matematika edina in povsem nesmiselna ovira na poti tega otroka do pisarne, v kateri bo podpisal tri pogodbe dnevno, kar bo ITAK vse delo, ki ga bo moral opraviti“.

Gre za pristop, ki ga srečujem večinoma pri fantih. Razlaga, da je razlika med šolskimi rezultati fantov in deklet posledica sistema, ki bolje nagraduje ustrežljivost in prilagodljivost, po mojem mnenju ni edina. Razlogi so najbrž tudi v tem, da marsikatero okolje fante še vedno bolj ščiti pred naporom kot dekleta. Zanimivo pričevanje naj dodam iz glasbenega izobraževanja: znanec, ki poučuje klarinet in saksofon, je že pred kakim desetletjem opazil, da je pri igranju tega nekdanj izrazito fantovskega instrumenta opaziti vse več deklet, in sicer zato, ker veliko fantov ne premore dovolj vztrajnosti za vsakodnevno vadbo pa tudi hitreje obupajo ob neuspehih.

Slovenska nebesa v vato ovitih dečkov je najbrž treba prevetriti; kako in pri kom začeti, pa presega moje današnje umovanje. Morda nam pri tem lahko pomagajo športni trenerji, eni redkih, ki številne mlade uspejo prepričati v pomen rednega in usmerjenega truda pri poti do uspeha in zadovoljstva. Neverjetno dovzetni pa so mnogi moji dijaki tudi za argumente, ki sem si jih za svoje vsakodnevno tečnarjenje pridobila pri uglednih psihologih: ročno pisanje spodbuja ustvarjalnost, redna obremenitev možganov s pomnjenjem in sklepanjem, reševanje miselnih zank in računanje peš pa dokazano pospešijo miselni reakcijski čas, pa tudi upočasnijo in omilijo starostno demenco ...

Kdaj je otrok-mladostnik-študent dovolj „velik“ za sprejemanje odgovornosti?

Na vprašanje odgovarjam enako v vlogi matere in učiteljice: Zdaj, takoj, vedno, v razumnih okvirih. In trdim, da je sprejemanje odgovornosti predvsem pravica. Pravica, ki jo permissivna vzgoja mlademu človeku odvzema ali vsaj krati. V svoji razredniški karieri sem, svoji pregovorni natančnosti v posmeh, morala razveljaviti na desetine ukorov zaradi banalnih napak v postopku. Trdim, da niti najbolj eminentni slovenski pravniki z ministrom za pravosodje na čelu ne bi izpeljali izključitve dijaka brez za veljavnost ključne napake v postopku. Slovenska šola postaja tiskarna spričeval, ognjenik evalvacij in gojišče zlagane prijaznosti.

Sama ukorov že dolgo ne dajem. Otrokom vzgojno zrelih družin jih ni treba, otrokom vzgojno zaostalih družin pa jih ni smiselno dajati. Izmišljujem si duhovite alternativne kazni, zanje pridobim starše, dokumentaciji pa se soglasno in tiho odpovemo. In družno upamo, da bodo „kaznovani“ mladostniki dozoreli za izzive tega sveta, še preden nas kdo obdolži kršitve Konvencije o otrokovih pravicah.

Osebnostna in miselna kondicija mladih – naš cilj, njihova pot

Če otroku pripenjanje z varnostnim pasom ni pogodu, ga „razumevajoči“ starši v pripenjanje ne silijo. Če povprečno sposoben mladostnik ob samostojnem učenju trpi in se dolgočasi, se domače naloge uvrsti v šolsko arhaiko in ukine. Če učenec ali dijak ne zdrži niti deset minut zbranega poslušanja, se samodejno okrivi nezanimivo poučevanje ali razglasi „posebne potrebe“. Če mlademu človeku nek študij ne diši, ga zamenja in znova zamenja in spet in spet in tako dalje deset let. Če mu kasneje ni vseh posvojeni otrok, ga vrne in vzame drugega, ki ga bo prav tako vrnil, če mu ne bo vseč. Neodgovorno ravnanje nima zgornje meje.

Omogočimo mladim pravico do sprejemanja odgovornosti, negujmo dediščino pomnjenja in sklepanja. Osebna in miselna kondicija mladih sta naš cilj in njihova pot.